

БІНАРНА ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ: АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНИХ СПЕКТРІВ

У цій статті аналізуються специфічні аспекти, пов'язані з дослідженням корпусної лінгвістики, включаючи її об'єкти та предмети. Зокрема, особлива увага приділяється розгляду теми бінарної опозиції та її вербалізації. Досліджуються терміни, пов'язані з концептуальною опозицією «свій – чужий», українською та англійською мовами, систематизуючи їх за різними семантичними спектрами.

Ключові слова: принцип бінарності, вербалізація, бінарна опозиція, концепт «свій – чужий».

This article analyzes specific aspects related to the study of corpus linguistics, including its objects and subjects. In particular, special attention is paid to consideration of the topic of binary opposition and its verbalization. Terms related to the conceptual opposition "Own – Foreign" in Ukrainian and English are studied, systematizing them according to different semantic spectrums.

Key words: the principle of binary, verbalization, binary opposition, the concept "Own – Other".

Принцип бінарності, який використовується міфічною свідомістю для моделювання світу, є найдавнішим способом категоризації дійсності. Недавні дослідження підтверджують, що цей дуальний принцип сприйняття світу не лише є характерним для

первісних народів усіх часів та культур, як стверджував Л. Леві-Брюль, а й залишається найпоширенішим і типовим способом категоризації дійсності у свідомості сучасної людини.

Бінарність є універсальною категорією, що допомагає нам розуміти та описувати світ навколо нас. Ці бінарні опозиції мають генетичне походження, як зазначає В. Таранець, і вони зумовлені психофізіологічними особливостями людини та способом її мислення.

Протягом тисячоліть термін «чужий» зазнав змін і набув нового значення, перетворившись із ворога на «іншого», «інакшого», «не такого як я». Ці зміни були спричинені комунікацією з «іншими» людьми. Незважаючи на зміну акценту в бінарній опозиції «свій – чужий», первинне розуміння терміна «чужий» залишається актуальним [1, с. 116].

Уявлення, сформовані національними традиціями, можуть створювати перешкоди для розуміння особливостей поведінки людей із різних культур. Однак література може виступати як фактор, що сприяє процесам диференціації та самоідентифікації особистостей у суспільстві.

Вираження емоцій мовою є складним процесом, який потребує ґрунтовного й глибокого вивчення. Ця складність пояснюється різноманітністю емоційних переживань, їх відтінків та індивідуальністю кожної особи. Крім того, передача почуттів словами потребує використання різноманітних мовних засобів на різних рівнях – фонетичному, лексичному та синтаксичному. Дослідники зазначають, що засоби вираження емоцій пов'язані з відхиленнями, які є типовими для нейтрального мовлення. Незважаючи на складність і безліч засобів вираження емоцій, мовці часто використовують ті самі традиційні способи, що не сприяє поглибленню виразності та індивідуалізації мовлення [2, с. 1].

Бінарна опозиція є характеристикою понять, які мають дві протилежні складові. Наприклад, це може бути виявлено у по-

няттях «СВІЙ» і «ЧУЖИЙ», які мають протилежне забарвлення, одне позитивне, а інше негативне. Термін «вербалізація» застосовується як у широкому (соціальному) розумінні, так і у вузькому (лише лінгвістичному) контексті.

У лінгвокогнітології та лінгвокультурології цей термін відноситься до вираження концепту або його ознак за допомогою мовних засобів. Мовні одиниці, що відображають культуру, можуть бути розглянуті як мовні вирази, що відображають етноконцепти культури.

Такі мовні вирази є маркованою лексикою, пов'язаною з культурними концептами, і, отже, їх можна вважати ключовими словами культури. Вони служать вербалізованими «фактами культури», що репрезентують концепти. Назва концепту містить у собі знання, які відображають його структуру. Тому етимологічний аналіз таких назв може допомогти виявити, яка частина знання про об'єкт переробилася свідомістю і стала концептом об'єкта, що має окреме найменування [3, с. 264].

За допомогою програмного забезпечення Sketch Engine було створено два текстові корпуси, які складаються зі статей, що присвячені повномасштабному вторгненню Росії в Україну. З цих корпусів було відібрано терміни «Свій» і «Чужий», які було проаналізовано згідно з їх вживанням у статтях, доступних на вебсайті Ukrainer.

У різних виразах та конструкціях помітно асоціюється концепт «СВІЙ», що включає в себе ідеї ідентичності, батьківщини, рідної землі та мови, почуття дому, комфорту та безпеки.

*“...an absolute minority of children studied in their **native language** in major Ukrainian cities”;*

*“...Every theatre company had to perform in its **home city** or **home country**”.*

Варто відзначити найбільш поширені терміни, що пов'язані з концептом «СВІЙ». Серед них можна виділити такі вирази, як «власний» та «особистий».

- “With the erasure went the ideas of independence, knowledge of their **own history**, cultural values, and scientific achievement”;
- “Ukrainians couldn’t freely create art, pursue an academic career or interpret or publish their **own cultural history** in the various literary works”;
- «...а не України, яка відстоює зараз і **свою територію**, і стає своєрідним щитом усій цивілізованій Європі»;
- «Українці не могли вільно творити, займатися академічною діяльністю й осмислювати **власну історію**».

Концепт «Чужий» пов’язується з такими термінами, як «ворожий, нерідний, незнайомий, незвичний, непередбачуваний, чужина, потенційна загроза». Це можна спостерігати у таких виразах та конструкціях:

“This cannot happen – some **stranger** coming and taking your home by force, taking your territory”.

“...were separated from their home environments and thrown into adverse circumstances in **foreign lands**”.

Концепт «Чужий» пов’язується з такими термінами, як «ворожий», «чужина», англійські відповідники “foreign”, “hostile”:

- “Russia designates the territory of the Donetsk and Luhansk regions, singles it out, and sets up the rest of Ukraine as **foreign** and in opposition to it”;
- “The Ukrainian IT army systematically blocks **hostile** sources of information”;
- «Навіть якщо не враховувати пряму загрозу від **ворожої** армії, евакуація спричиняє дуже багато небезпек»;
- «...яку країна-агресорка вже неодноразово використовувала для привласнення **чужих** земель».

Використання терміна «СВІЙ» може мати не лише позитивне, а й негативне значення, що вказує на відсутність підтримки або протистояння певним силам або групам. Особливо в контексті війни на сході України, вживання терміна «СВІЙ» може

вказувати на різні рівні підтримки або ворожості щодо української держави та армії:

- «...гребуючи будь-якими способами знищити українців як націю, країна-терористка перевиховує юних її представників на **своїх громадян**»;
- «Тому таке поповнення **свого населення** новою «слов'янською» кров'ю можна розглядати і як спосіб бодай трохи компенсувати ці втрати...»;
- «Українські вчителі все ж переважно відмовляються працювати на окупантів, тому росіяни завозять **своїх**».

У статтях часто можна зустріти метафоричне використання термінів «дружній» та «братній», які відносяться до концепту «СВІЙ». Наприклад, у військовій справі термін «дружній вогонь» використовується для опису вогневого контакту між військами союзника або між власними військами, який призводить до втрат військового персоналу.

- «Крім того, завдяки дрону можна уникнути так званого **дружнього вогню**, тобто вогневого контакту проти своїх військ, а не військ противника».

У зв'язку з війною проти Росії, українці за останні роки використовують термін «братній» менш активно. Це може бути пов'язано з тим, що багато росіян активно брали участь у війні проти України. Крім того, російська пропаганда поширює ідею, що українці не є самостійним народом, а є лише відокремленими росіянами. Внаслідок цього багато українців більше не сприймають найближчі народи як «братні», оскільки це поняття було ушкоджене війною та пропагандою:

- «...вторгнення російської армії в Україну виніс у міжнародну площину дискусію про те, чи є Україна та Росія **“братніми народами**».

Також варто зазначити, що суспільство асоціює концепт «ЧУЖИЙ» із незнайомим, що в більшості випадків супроводжу-

ється почуттям страху перед невідомістю. Це можна помітити в матеріалах, що стосуються війни:

- «Вимушена обережність і **страх передавати історії** про цей злочин призводила до розривів у тягlostі історичної пам'яті».

Список використаних джерел

1. Йолкіна Л. Бінарна опозиція «свій» – «чужий» у малій прозі Володимира Леонтовича. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухолинського*. 2016. С. 116–119.
2. Озарко І. І. Лексико-граматична вербалізація жалю в сучасній українській мові. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2009. С. 620–626.
3. Яшенкова О. В. Взаємовідношення мови, комунікації та культури в діловій сфері. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2002. С. 263–270.